

9. Кузьмінський, А. І. Педагогіка вищої школи [Текст]: навч. пос. / А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.

10. Безрукова, В. С. Педагогіка. Проективна педагогіка [Текст]: уч. пос. / В. С. Безрукова. – Екатеринбург: Деловая книга, 1996. – 344 с.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Жигірь В. І.
Дата надходження рукопису 21.02.2017*

Кривильова Олена Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра професійної освіти, Бердянський державний педагогічний університет, вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька обл., Україна, 71100

E-mail: Kryvylevaolena@yandex.ua

УДК 378.1:355.232.2

DOI: 10.15587/2519-4984.2017.97261

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ТРЕНАЖЕРНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ЛЬОТЧИКІВ ДО ВЕДЕННЯ ПОВІТРЯНИХ БОЇВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

© Р. В. Невзоров

У статті розкрито особливості професійної підготовки військових льотчиків до ведення повітряного бою. Зазначається, що вона має проводитися з використанням комплексного підходу, тобто з використанням комплексу методик, які включають не тільки суб'єктивні, а й об'єктивні методи оцінювання. Особлива увага даними методикам має бути приділена у зв'язку з військовими конфліктами на території України, що мають місце в сучасних умовах

Ключові слова: методика оцінювання, тренажерна підготовка, професійна підготовка льотчиків-винищувачів, ведення повітряного бою

1. Вступ

Ефективність системи професійної підготовки льотчиків до ведення повітряного бою визначається новаціями, які відбуваються в сучасному навчальному процесі та стосуються сутності, закономірностей, особливостей, принципів, цілей, завдань, змісту професійної діяльності та технологій її здійснення, а також уміння використовувати технології, адекватні отриманим даним. Зазначені новації забезпечують передбачення наслідків їх застосування, позитивні мотиви особистої діяльності військового льотчика.

Сьогодні в умовах антитерористичної операції (АТО) та у зв'язку з військовими конфліктами на території України актуалізується необхідність здійснення підготовки військових льотчиків, ефективного планування та застосування військ (сил) у ході відбиття ударів засобів повітряного нападу противника і завдання авіаційних ударів по об'єктах (угрупованнях військ) у відповідь, тому важливо при підготовці льотчиків спрямувати зміст цієї підготовки на практичні дії, зокрема з виконанням льотно-тактичних завдань вдень та вночі, з бойовою стрільбою і практичним бомбометанням. Українцям важливим є навчити льотчиків здійснювати прикриття від ударів з повітря важливих об'єктів та угруповань військ, зберігати психологічну рівновагу під час ведення бою, мати тактичну перевагу перед противником. Досягти цього можливо, впроваджуючи у процес навчання льотчиків-курсантів тренажерну підготовку до ведення повітряних боїв. Тому основна стратегія навчання льотчиків повинна складатися в обґрунтуванні та розроб-

ці ефективних методик навчання, створенні відповідних дидактичних умов, активізації інтелектуальної ініціативи, розвитку мислення курсантів-льотчиків у процесі їхнього навчання.

Повітряні Сили є видом Збройних сил України (далі – ЗС України), який в умовах мирного часу виконує бойове завдання з охорони державного кордону у повітряному просторі та протиповітряної оборони важливих державних об'єктів. Бойові розрахунки винищувальної авіації, зенітно-ракетних та радіотехнічних підрозділів забезпечують недоторканість понад семи тисяч кілометрів повітряного кордону держави, контроль за перельотами повітряних суден через кордон України з дев'ятьма країнами світу. Саме з цих причин питання підготовки високоякісних льотчиків винищувальної авіації Повітряних Сил ЗС України стоїть гостро, як ніколи.

2. Літературний огляд

За останні роки проведено низку досліджень з проблем професійної підготовки льотчиків цивільної авіації, а також із питань сучасних особливостей тренажерної підготовки до ведення повітряних боїв. Серед учених, які досліджували цю тематику можна назвати таких як Верхоланцев Г. О. [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**], який вивчає питання особливостей використання засобів нових інформаційних технологій у навчально-виховному процесі вищого військового навчального закладу (далі – ВВНЗ). Д. В. Гандер [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**], який є автором підручника «Професійна

психопедагогіка», увів до обігу нові поняття, що характеризують навчальний процесів з урахуванням психологічних факторів. Дмитрук А. В. [Ошибка! Источник ссылки не найден.] вивчає сучасні методики підготовки і проведення занять із використанням навчальних тренувальних та тренажерних засобів. Завалова Н. Д. [Ошибка! Источник ссылки не найден.], Пономаренко В. А. [Ошибка! Источник ссылки не найден.] досліджують особливості сприйняття льотчика в польоті за приладами. Психологічні основи дидактики льотної навчання визначив Р. Н. Макаров [Ошибка! Источник ссылки не найден.–Ошибка! Источник ссылки не найден.]. Проблеми оцінки рівня професійної підготовленості курсантів на авіаційних тренажерах досліджували В. Н. Неделько, Ю. В. Щербина [8]. Сергеев С. Ф. [9] займався вивченням методології проектування імерсивних тренажерів операторів систем стеження. Проте, незважаючи на достатню розробленість проблеми тренажерної підготовки льотчиків в умовах вищого військового навчального закладу, невирішеними залишаються питання практичної реалізації спеціальних методів навчання курсантів, упровадження новітніх засобів підготовки майбутніх льотчиків до ведення повітряних боїв.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – виявити особливості тренажерної підготовки курсантів-льотчиків до ведення повітряних боїв у сучасних умовах в Україні.

З метою проведення об'єктивної кількісної оцінки процесу тренування в умовах тренажерної підготовки необхідно вирішити такі завдання:

- вибрати (розробити) вправи, які підлягають оцінці, і скласти методику їх виконання на тренажері;
- обрати критерій об'єктивної оцінки;
- визначити значення кількісних показників (нормативи);
- обчислити кількісні значення критеріїв (показники);
- порівняти обчислені показники за обраними критеріями з нормативами; за результатами здійснити порівняння та дати оцінку на основі прийнятої шкали оцінок.

Ці завдання вирішуються під час оцінки якості виконання вправ (елементів вправ) льотчиком за всіма прийомами ведення повітряного бою (на всіх етапах бойового польоту). Керівними документами при вирішенні цього завдання є порядок виконання вправ згідно з Курсом бойової підготовки (Курсом льотної підготовки курсантів) і керівництвом з льотної експлуатації літаків з урахуванням відступів, припущень і умовностей, властивих тренажеру, під час виконання певних вправ.

Об'єктом нашого дослідження виступає процес професійної підготовки курсантів-льотчиків.

Предметом дослідження є тренажерна підготовка курсантів-льотчиків до ведення повітряних боїв в умовах військових конфліктів на території України.

4. Особливості тренажерної підготовки до ведення повітряних боїв в Україні

Досвід ведення повітряних боїв може бути накопичений як у процесі вивчення теорії тактики бою, так і практично. При цьому значною мірою допомагають додаткові знання. Чим краще навчається курсант та пізнає принципи конструкції, роботи агрегатів літака, двигуна, закони польоту, аеродинаміку свого літака, тим на більш високому рівні він буде згодом реалізовуватися у професійній діяльності льотчика.

Однак в процесі тренажерної підготовки важко визначити шлях вироблення у льотчика вміння захопити тактичну і моральну перевагу над противником. Але, безумовно, основним засобом формування волевих якостей залишаються знання. Льотчик, який глибоко розуміє сутність повітряного бою, більш упевнений у собі. Він буде в психологічному плані кращим за противника незалежно від умов, в яких відбувається бій. При проведенні оцінки діяльності льотчиків-випробувачів необхідно визначити критерії, які характеризують якість виконання вправ або елементів повітряного бою. Найбільш важливими з них є безпомилковість, точність і швидкодія виконання операцій, які характеризують здатність льотчика до освоєння динаміки роботи бойового авіаційного комплексу в цілому. Ці критерії можуть стати у нагоді для визначення правильності виконання вправи льотчиком [10].

Важливим є також вибір найбільш відповідного та ефективного критерію об'єктивної оцінки виконання вправи, який характеризує якість підготовки військового льотчика до ведення повітряного бою. При вирішенні цього завдання велику роль відіграють суб'єктивні рішення, проте ці рішення повинні бути відносно добре обгрунтовані, найголовніше, логічно.

На думку автора, метою процесу тренажерної підготовки курсантів до ведення повітряного бою є:

- відпрацювання прицілювання по повітряних цілях з використанням всіх бойових систем літака;
- імітація умов радіоелектронної протидії, включаючи постановку перешкод противником і використання власних засобів радіоелектронної боротьби;
- відпрацювання взаємодії членів екіпажу або екіпажів в бою з урахуванням реальної тактичної обстановки;
- відпрацювання екіпажем індивідуальних і групових тактичних прийомів і бойових маневрів повітряного бою з використанням віртуальних партнерів і противників.

У процесі тренажерної підготовки до ведення наступального повітряного бою льотчик-випробувач повинен прагнути випередити противника у виявленні, тим самим створити умови для нанесення по ньому раптового удару і захоплення ініціативи в бою. Після виявлення противника або отримання про нього інформації він також має забезпечити себе швидкістю, оскільки необхідний запас швидкості дозволяє стрімко зблизитися і нанести по противнику раптовий удар або виконати маневрування з великими перевантаженнями.

У процесі тренажерної підготовки до ведення оборонного повітряного бою льотчик-випробувач повинен вести візуальне спостереження так, щоб не

опинитися атакованим противником зненацька. При виявленні противника під великими курсовими кутами слід маневрувати таким чином, щоб виключити його вихід в область застосування зброї. У тому випадку, якщо відірватися від противника не вдається, рекомендується змусити його проскочити вперед, але

не втрачати при цьому самому швидкості до тих пір, поки енергійний маневр вже стане неможливим [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Характеристика оцінки елементів тренажерної підготовки подана в табл. 1

Таблиця 1

Характеристика оцінки елементів тренажерної підготовки [10]

Елемент, який оцінюється	Оцінка		
	Відмінно	Добре	Задовільно
Кількість виявлених та знищених цілей	Не менш 1/2 кількості цілей	Не менше 1/3 кількості цілей	Хоча б одна мета
Ведення наступального бою Ведення оборонного бою	Всі атаки залікові	Залікових атак менше, ніж передбачено завданням	
		на одну	на дві

Варто наголосити, що радикальні зміни у формах і методах ведення сучасної війни є наслідком дії сукупності взаємопов'язаних факторів, які адекватно відображають військово-політичні, фінансово-економічні, науково-технологічні та соціокультурні тенденції світового розвитку. За таких умов набула гострої актуальності і потребує комплексного вирішення проблема створення професійних армій. Ця проблема повною мірою стосується і тактичної авіації Повітряних Сил України, зокрема в умовах сучасних військових конфліктів на Сході країни. З'явилася гостра необхідність якісного навчання курсантів-льотчиків з урахуванням професійних методик, психологічних та педагогічних засобів із метою підвищення їх ефективності, професійності у цілях зростання результативності боїв. Якщо відійти від технічних особливостей ведення повітряного бою, слід пам'ятати про те, що чим краще навчений майбутній льотчик, то більше в нього шансів залишитися живим і неушкодженим під час бою із противником. Саме тому педагоги, які навчають майбутніх бійців, мають із усією відповідальністю підходити до процесу навчання та активно застосовувати новітні педагогічні методики, з урахуванням не лише технічної складової ведення повітряного бою, а й враховуючи цілу низку психологічних факторів, що нададуть бійцю перевагу над противником у найвідповідальніший момент.

На рівень підготовки льотчиків-винищувачів істотно впливають такі умови: наявність сучасних високоєфективних методик підготовки до ведення повітряного бою; відбір методів, організаційних форм і засобів, оптимальних з точки зору поставлених завдань.

На сьогодні, бойова підготовка частин і підрозділів тактичної авіації зводиться, як правило, до виконання певних нормативів в заданих умовах. В результаті ніхто не може гарантувати, що в реальному бою кожен льотчик (навіть той, що успішно здав всі нормативи за спеціальністю) зможе ефективно застосовувати зброю і військову техніку. Спостерігається тенденція ускладнення об'єктів озброєння і військової техніки, які, поступово видозмінюючись, переходять в область мережевих і високоавтоматизова-

них ергатичних систем. Діяльність військового льотчика набуває погано алгоритмізованого характеру, що по-новому ставить завдання професійної підготовки курсантів-льотчиків у сучасних умовах.

Підвищення ефективності навчання курсантів є предметом досліджень психологів, педагогів, соціологів та інших фахівців. У вітчизняній і зарубіжній науковій літературі існує велика кількість наукових праць, присвячених дослідженню психолого-педагогічних передумов ефективності навчальної діяльності [10].

Багато військових фахівців як і раніше вважають, що вершиною бойової підготовки є проведення тактичних навчань з бойовою стрільбою (особливо вночі). І така точка зору цілком зрозуміла, оскільки з використанням існуючої навчально-тренувальної бази бойової підготовки неможливо створювати для військовослужбовців умови, у яких вони можуть діяти в ході бою з реальним противником. В цьому і полягає основна проблема підготовки льотчиків до ведення повітряного бою. Крім того, з метою якісної підготовки бійця слід об'єднати технічні, психологічні, педагогічні науки в одне ціле в цілях забезпечення адекватності навчального процесу.

Одним із пріоритетних напрямів у професійній підготовці льотчиків в ході навчання в умовах вищого військового навчального закладу є більш широке застосування в процесі навчання тренажерних засобів і вдосконалення форм і методів навчання з їх використанням. Це зумовлюється наявністю сучасних засобів ведення бою, що мають високі бойові якості, оснащені складними агрегатами, приладами та системами бойових літаків, освоєння яких вимагає від особового складу глибоких знань і твердих практичних навичок під час експлуатації в ході їх бойового застосування [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

Професійна підготовка військових льотчиків належить до тих компонентів авіаційної системи, де приховується велика кількість важливих факторів, своєчасне виявлення яких складає сутність управління процесом підготовки льотчиків до ведення повітряного бою шляхом удосконалення процесу навчання.

Існуючі методи, принципи, структура, зміст та форми навчання веденню повітряного бою не завжди дають належний позитивний результат, оскільки традиційне навчання формує знання, навички та вміння лише репродуктивним методом і без взаємозв'язку.

Для досягнення єдиної мети професійної підготовки курсантів до ведення повітряного бою особливе значення має застосування специфічних методів, що базуються на особливих принципах навчання. До них належить: метод суворої регламентації і часового обмеження освоюваних дій; метод додаткового психофізіологічного навантаження на фоні основної діяльності; метод ритмічного зростання психофізіологічного навантаження; і метод комплексного формування психофізіологічних якостей [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Перехід до навчання льотчиків на реактивних, а потім на надзвукових літаках, літаках із змінною геометрією не ознаменувався використанням нових методів навчання. З метою формування професійної майстерності льотчиків під час ведення повітряного бою найбільш дієвими є методи інтенсивного навчання, що дозволяють формувати інтегральні професійні знання, навички та вміння, які спрямовані на ефективне використання резервів організму і розширення інформаційних можливостей майбутніх військових льотчиків [**Ошибка! Источник ссылки не найден.—Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Для вирішення проблеми бойової підготовки льотчиків використовуються методи моделювання та імітації двостороннього навчального бою, а також можливі комбінації цих методів.

Метод напівнатурного моделювання двостороннього бою дає можливість навчати екіпажі діям один проти одного на напівнатурних тренажерах практично в будь-яких умовах обстановки і на будь-якій місцевості. При цьому в ході багаторазових тренажерних боїв зростає можливість сформувати стійкі навички управління вогнем.

Одним із важливих аспектів забезпечення якості тренажерної підготовки є створення великої кількості завдань заданого рівня складності. Існуючі методи не можуть повною мірою вирішувати таке завдання. Саме тому у тренажері, створеному на базі теорії навчальних середовищ, імітується штучне середовище у формі віртуальної реальності з елементами його взаємодії з оператором. При цьому, відповідно до сценарію та етапів навчання, вибірково моделюються тільки ті елементи реальної діяльності, які необхідні для породження навчального середовища відповідно до необхідної на тому чи іншому етапі професійної підготовки логіки навчання, яка досягається за допомогою технологій віртуальної реальності [**Ошибка! Источник ссылки не найден., 9**].

Цільова установка на політ передбачає виділення і акцентуацію в польотному завданні проміжних та кінцевих цілей польоту і зосередження на них уваги курсанта. У практиці навчання в польоті застосовуються такі методи, як: показ виконання польоту, будь-якого елемента польоту, маневру, фігури пілотажу або окремих дій; спільне виконання інструктором та курсантом-льотчиком польоту або освоєння елемента польоту, маневру, фігури пілотажу; трену-

вання курсанта-льотчика у виконанні освоюваних елементів польоту і дій під наглядом інструктора; вказівки інструктора під час здійснення польоту з літакового переговорного пристрою.

Незважаючи на досить потужну взаємодію між курсантом-льотчиком та інструктором, все ж важливо розвивати здатність курсантів до самоуправління, самонавчання та саморозвитку. У цілому вирішення проблеми формування здатності курсантів до самоуправління навчанням вимагає відповідних підходів до організації та змісту навчального процесу, зокрема:

1. переведення курсанта з позиції об'єкта педагогічної дії в позицію суб'єкта управління та самоуправління, у результаті чого він стає носієм усіх основних функцій управління;

2. орієнтація діяльності викладача на досягнення мети – забезпечення управління, що сприяє розвитку самоуправління курсантами своєї навчально-пізнавальної діяльності. При цьому управління і самоуправління самостійною роботою курсантів у процесі навчання тісно пов'язані, що створює умови для переходу навчання в самонавчання, управління – у самоуправління;

3. створення внутрішніх умов для реалізації пізнавальної діяльності: здійснення мотивації практичної спрямованості теоретичного знання, результатом чого стане усвідомлення його значимості в процесі рефлексії; підвищення мотивації до навчально-пізнавальної діяльності загалом; зацікавлення через видачу незвичайних завдань, захоплююче викладання, використання активних форм навчання в аудиторії; психологічну підтримку, заохочення до здобуття маленьких перемог, розуміння внутрішнього стану та зовнішніх умов навчання курсанта, створення сприятливої атмосфери в ході навчання, роботу над вивченням та подоланням психологічних проблем, зокрема невпевненості у власних силах і можливостях, слабовілля, лінощів тощо;

4. удосконалення форм і методів викладання, зокрема конструювання змісту лекційних курсів (виокремлення системних «вузлових» теоретичних знань, використання прийомів моделювання, схематизація, узагальнення, алгоритмізація); доступність та глибина викладання базових понять, зв'язків і залежностей між компонентами тощо; включення курсантів у процес розвивального навчання;

5. надання частково-пошукових, пошукових та творчих завдань, що потребують використання, а не репродукції певних знань. Виконуючи їх, курсант повинен розкрити власні погляди, підходи, зробити висновки. Ці завдання унеможливають поверхневий підхід до їх виконання. Необхідно також мінімізувати кількість, максимізувати зміст та ефективність завдань за рахунок комплексності, зв'язку з життям, професійної спрямованості;

6. навчання вмінням здійснювати всі функції самоуправління навчанням, зокрема цілепокладання, самопланування, самомотивацію, самоорганізацію, самоконтроль та аналіз результатів навчально-пізнавальної діяльності в процесі вивчення дисциплін і проведення спеціальних тренінгів для курсантів.

Важливу роль у підвищенні ефективності навчального процесу курсантів-льотчиків відіграють

новітні технології та освітні системи. Створюючи нові сучасні освітні системи, впроваджуючи в освітню практику нові інформаційно-освітні технології, науково-педагогічні працівники, організатори освіти, максимально спираючись на вже відомі позитивні результати психолого-педагогічної науки, передовий освітній досвід, можуть розробляти такі новітні освітні системи, які відбивають сучасні тенденції розвитку світового освітнього простору [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Досвід широкого впровадження нових інформаційних технологій (НІТ) в навчально-виховний процес засвідчує, що вплив цих засобів на результати навчальної діяльності залежить від правильно сформованого навчального середовища (НС), визначення місця і ролі засобів НІТ в структурі НС. Однак, питання формування складу та структури комп'ютерно-орієнтованого навчального середовища (КОНС) як на рівні наукових досліджень, так і на рівні практичного втілення ще недостатньо розроблені [10].

Дослідження науковців переконують, що інформатизація освіти – об'єктивний процес, пов'язаний з підвищенням ролі і ступеня впливу інтелектуальних видів діяльності на всі сторони життя суспільства. Вона дозволяє педагогам якісно змінити зміст, методи і організаційні форми навчання. Будучи наслідком і стимулом розвитку нових інформаційних технологій, інформатизація освіти сприяє розкриттю, збереженню і розвитку індивідуальних здібностей тих, хто навчається, їхніх особистісних якостей; формуванню пізнавальних здібностей, прагнення до самовдосконалення; забезпеченню комплексності вивчення явищ дійсності, нерозривності взаємозв'язку між природничими, технічними, гуманітарними науками; постійному оновленню змісту, форм і методів навчання і виховання та в цілому навчального середовища [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

5. Результати дослідження

Аналіз бойового застосування підрозділів тактичної авіації ПС ЗС України засвідчив, що діяльність льотчика у бойовому польоті має наступні особливості:

- різке зростання різних видів навантажень на льотчика у зв'язку з різноманітним і ускладненим умовам і тактичних прийомів бойового застосування авіації;
- зростання протидії засобів протиповітряної оборони та перехід до польотів на гранично малих висотах на трансзвукових швидкостях;
- зростання соціальної відповідальності за результат виконання бойового завдання (виконання завдань в густонаселених районах);
- надзвичайно високий темп та обов'язкова безперервність дій;
- сполучення напруженої розумової роботи з складнокоординованими та точними рухливими актами;
- неповнота та внутрішня суперечливість отриманої інформації на фоні дефіциту часу;
- дії у відриві від основного підрозділу (частини);

– відсутність (мінімум) часу на підготовку до виконання конкретного бойового завдання.

Проведені сучасні дослідження визначили основні закономірності функціонування системи підготовки курсанта-льотчика, що вимагають розгляду взаємодії елементів системи з позиції єдиного результату – готовності курсанта до виконання бойових завдань. У зв'язку з цим необхідно ув'язати в інтегративне ціле та сфокусувати функціонування мінімум шістьох наступних видів підготовки:

- теоретичної, що формує науковий, евристичний рівень знань, навичок та вмінь;
- фізичної, що формує динамічне здоров'я, працездатність;
- тренажерної, що моделює професійну діяльність та окремі її фрагменти в звичайних та екстремальних умовах діяльності;
- льотної, що забезпечує більш повне оволодіння знаннями, розвиток до повної досконалості навичок та вмінь;
- психологічної, що формує психологічну готовність до професійної діяльності;
- психофізіологічної, що формує стійкість психічного та фізіологічного рівнів людського фактора до екстремальних умов діяльності.

З метою досягнення потрібного рівня навченості доцільно організувати теоретичну частину тактичної підготовки за такими етапами з орієнтовним розподілом навчального часу:

- інформаційний етап (30–40 % навчального часу) – курсанти опановують початковий рівень засвоєння змісту спеціальних навчальних дисциплін: розрізнення, запам'ятовування, розуміння навчального матеріалу;
- евристичний етап (20–30 % навчального часу) – курсанти вдосконалюють уміння, набувають навички у моделюванні льотної діяльності. Показниками навченості курсантів на цьому етапі підготовки є: рівень розуміння нового навчального матеріалу, сформованість умінь застосовувати наукові закони, принципи та практичні методи для вирішення проблемної ситуації або побудови моделей льотної діяльності;
- дослідницький етап (30 % навчального часу) – розвивається здібність самостійно накопичувати нові знання та вміння, а також творчо застосовувати весь об'єм набутих знань і вмінь у вирішенні нестандартних тактичних завдань.

Зазначений підхід до організації тактичного навчання майбутніх льотчиків активізує пошуково-дослідницьку діяльність курсантів, закладає в них здатність до аналізу умов бойового польоту, передбачення можливих проблемних ситуацій, їх класифікації та узагальнення, пошуку та прогнозування ефективності варіантів їх вирішення. Таким чином у курсантів формуються вміння самостійного тактичного мислення, вкрай необхідні у складній тактичній обстановці.

Найбільшу ефективність підготовки курсантів на землі до діяльності в умовах бойового польоту може забезпечити лише єдність теоретичної та тренажерної підготовки на сучасних тренажерах. Осно-

вною перевагою сучасного тренажера є можливість відпрацювання польотів на бойове застосування у складі підрозділу (пари) на фоні заданої тактичної обстановки. Тому поряд із теоретичним навчанням важливу увагу необхідно приділяти тренажерній підготовці курсантів. Програму тренажерної підготовки доцільно складати з сукупності теоретичних і практичних проблемних завдань, сконструйованих за принципом зростаючої складності.

У сучасних умовах пріоритетними напрямками підготовки курсантів-льотчиків до виконання бойових завдань в умовах вищого військового навчального закладу доцільно вважати:

– набуття і вдосконалення загальнонаукових, військово-технічних, тактико-спеціальних знань та навичок, що забезпечують накопичення інформації, яка складає теоретичну базу для підготовки та розв'язання конкретного бойового завдання (польоту);

– пріоритетність формування розумових дій та необхідність випереджальними темпами у порівнянні з іншими складовими професійної надійності льотчика формувати його інтелектуальну сферу;

– орієнтованість на формування сукупності професійно-важливих якостей у діапазоні бойових завдань з урахуванням умов бойового польоту, що знижують ефективність та надійність діяльності льотчика;

– розвиток тактичного мислення, формування просторових уявлень про положення свого літака відносно літака противника (наземної цілі);

– переведення підготовки до бойового польоту у площину самостійної роботи над собою, самоконтролю та самооцінки своєї готовності до польоту.

До бойових завдань, які можуть відпрацьовуватися в процесі тренажерної підготовки курсантів для тактичної авіації, автор відносить: прикриття найбільш важливих об'єктів, районів країни, угруповань військ (сил флоту) від ударів засобів повітряного нападу й повітряної розвідки противника; знищення повітряного противника в повітряних боях за перевагу в повітрі; забезпечення бойових дій частин і підрозділів інших родів авіації; знищення літаків радіоелектронної розвідки, повітряних командних пунктів, літаків (вертольотів) – постановників перешкод; боротьба с повітряними десантами противника в повітрі, ведення повітряної розвідки, авіаційна підтримка сухопутних військ.

Основним показником результативності тренажерної підготовки військового льотчика є його професійна, психологічна й особистісна готовність до виконання бойових завдань. Таким чином, оцінку ефективності професійної підготовки військових льотчиків до виконання бойових завдань доцільно проводити з використанням комплексного

підходу, однак у традиційній системі оцінювання за допомогою основних видів контролю рівня підготовки льотного складу є такі складові: перевірка теоретичних знань технічних і спеціальних дисциплін; перевірка на комплексному тренажері; аналіз польотів за даними засобів об'єктивного контролю [8].

6. Висновки

Виходячи з викладеного вище, можна зробити попередній висновок про те, що удосконалення засобів та форм підготовки курсантів до бойових дій, зокрема в умовах військових конфліктів на території України, повинно йти шляхом відмови від репродуктивних, програмно-алгоритмізованих методів й упровадження проблемно-ситуативних тактичних завдань з подальшим моделюванням та відпрацюванням їх на авіаційних тренажерах. Формування високої гнучкості, психофізіологічної надійності адекватних функціональних систем льотчика, забезпечить грамотне прийняття та надійну реалізацію ним рішення в складних умовах бойового польоту.

Аналіз професійної підготовки курсантів-льотчиків в умовах ВВНЗ засвідчує, що єдина науково-обґрунтована програма підготовки курсантів до діяльності в умовах бойового польоту відсутня. Це означає, що окремі засоби підготовки військових льотчиків не об'єднуються у єдиний педагогічний процес з урахуванням закономірностей формування професійних якостей військових льотчиків.

Адекватну оцінку підготовленості військового льотчика на основі тренажерної підготовки курсантів до ведення бойових дій може забезпечити використання комплексу показників, які характеризують різні сторони цієї підготовки. Що ширший спектр характеристик, які беруться до уваги, то повнішою і точнішою буде остаточна оцінка. Залежно від якості маневрування загальна оцінка може бути знижена навіть за наявності високих результатів. Грубі помилки і порушення, що загрожують безпеці польоту, оцінюються «незадовільно», незалежно від результату бойового застосування.

Таким чином, у ході проведеного дослідження було охарактеризовано особливості тренажерної підготовки військових льотчиків, доведено, що для досягнення єдиної мети професійної підготовки курсантів до ведення повітряного бою вагомим значення набуває застосування спеціальних методів навчання, а також їх об'єднання у єдиний навчальний процес. Значна увага тренажерній підготовці військових льотчиків приділена у зв'язку з військовими конфліктами на території України, що мають місце в сучасних умовах.

Література

1. Верхоланцев, Г. О. Особливості використання засобів нових інформаційних технологій у навчально-виховному процесі ВВНЗ [Електронний ресурс] / Г. О. Верхоланцев. – Режим доступу: <http://uchni.com.ua/download/informatika-1893/1893.doc>
2. Гандер, Д. В. Профессиональная психопедагогика [Текст]: уч. пос. / Д. В. Гандер. – М.: Воентехиниздат, 2007. – 333 с.

3. Дмитрук, А. В. Методика подготовки и проведения занятий с использованием учебных тренировочных и тренажерных средств [Текст]: уч.-метод. пос. / А. В. Дмитрук. – Гродно: ГрГУ, 2012. – 95 с.
4. Завалова, Н. Д. Особенности восприятия летчика в полете по приборам [Текст] / Н. Д. Завалова, В. А. Пономаренко. – М., 1975. – 12 с.
5. Макаров, Р. Н. Основы формирования профессиональной надежности летного состава гражданской авиации [Текст]: уч. пос. / Р. Н. Макаров. – М.: Воздушный транспорт, 1990. – 384 с.
6. Макаров, Р. Н. Психологические основы дидактики летного обучения [Текст] / Р. Н. Макаров, Л. В. Герасименко, Н. А. Нидзий. – М.: МАКЧАК, 2000. – 328 с.
7. Макаров, Р. Н. Человек в измерениях XX века. Прогресс человечества в двадцатом столетии. Т. 6 [Текст] / Р. Н. Макаров. – М.: МАПЧАК, 2003. – 409 с.
8. Неделько, В. Н. Проблемы оценки уровня профессиональной подготовленности курсантов на авиационных тренажерах [Текст] / В. Н. Неделько, Ю. В. Щербина // Радіоелектронні комп'ютерні системи. – 2007. – № 6 (25). – С. 86–91.
9. Сергеев, С. Ф. Методология проектирования иммерсивных тренажеров операторов систем слежения [Текст]: мат. науч.-техн. конф. / С. Ф. Сергеев, Г. Л. Коротеев, В. Н. Соколов // Передовые технологии в авиационном приборостроении. – СПб.: Изд-во Политехн. ун-та, 2009. – С. 96–101.
10. Невзоров, Р. В. Методы обучения курсантов-летчиков ведению воздушного боя [Текст] / Р. В. Невзоров // Армия и общество. – 2014. – № 3 (40). – С. 2–9. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/metody-obucheniya-kursantov-letchikov-vedeniyu-vozdushnogo-boya>

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Лузік Е. В.
Дата надходження рукопису 17.02.2017*

Роман Вікторович Невзоров, кандидат педагогічних наук, старший викладач, кафедра тактики авіації та льотної експлуатації літальних апаратів, Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, вул. Сумська, 77/79, м. Харків, Україна, 61023
E-mail: roman.nevzorov@list.ru

УДК 37.091.3

DOI: 10.15587/2519-4984.2017.96966

АНАЛІЗ ПРОГРАМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕТАПІВ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

© З. М. Стукаленко

Дослідження присвячено психолого-педагогічному аспекту феномену «професійна толерантність» майбутнього вчителя музичного мистецтва. Проведено аналіз дослідно-експериментальної роботи, що проходив у три етапи: процесуальний, проектувально-конструктивний, організаційно-діяльнісний в процесі фахової підготовки. Особливу увагу акцентовано на програмі організаційно-діяльнісного етапу педагогічного експерименту, що визначає динаміку формування герменевтичних умінь

Ключові слова: професійна толерантність, музичне мистецтво, етапи експерименту, герменевтичні вміння, фахова підготовка

1. Вступ

У науковому осмисленні світової спільноти глобального розуміння набуває феномен толерантності, що відповідає складним процесам міжнародного, міжконфесійного та міжкультурного спілкування народів.

Аналіз фактичного матеріалу, дані світової та вітчизняної наукової літератури засвідчують, що усвідомлення виміру толерантності відбувається на усіх рівнях суспільства – макросоціальному (соціетальний) і мезосоціальному (рівні міжособистісних стосунків). Феномен «толерантність» у реаліях сьогодення все більше привертає увагу дослідників галузей різних наук та обґрунтовується в працях видатних філософів, соціологів, психологів та педагогів.

Тому доцільно називати ту систему факторів, що спроможні розв'язати коло проблем у формуванні професійної толерантності й допомагають підвищити ефективність педагогічного процесу. Таку систему факторів доцільно назвати «моделлю толерантної поведінки», що «передбачає повагу прав іншої людини, зокрема, право бути іншим, утримуватися від заподіяння небезпеки, оскільки заподіяне іншій людині лихо означає лихо для всіх і для кожного» [1]. Тому система підготовки кадрів повинна враховувати ті умови, у яких потрібно пристосовуватися та працювати майбутньому фахівцю. Тож усвідомлення себе у певній професії передбачає у вихователів будь-якої сфери особливої якості – професійної толерантності, у якій, по суті, інтегруються всі важливі